

"PHÁT TRIỂN BỀN VỮNG" MỘT KHÁI NIỆM MỚI CỦA KINH TẾ HỌC PHÁT TRIỂN

"MÔI TRƯỜNG HAY PHÁT TRIỂN": MỘT CÁCH ĐẶT VẤN ĐỀ SAI LÂM?

Trong lịch sử phát triển kinh tế của các quốc gia, đã có một thời, nhất là trong giai đoạn của cuộc cách mạng công nghiệp lần thứ nhất và tiếp theo sau đó, nổi ưu tư cho việc phát triển kinh tế thuần túy đã được đặt lên hàng đầu, lấn át tất cả các yếu tố khác: xã hội, văn hóa, môi trường, quyền con người... Thậm chí, khuynh hướng "phát triển với bất cứ giá nào", phát triển tự phát đã có lúc trở nên thịnh hành ở một số nước và điều này đã dẫn tới những hậu quả hết sức tai hại cả về môi trường lẫn xã hội, văn hóa.

Thật ra, ngay chính trong thời điểm hiện nay, khi cuộc chạy đua phát triển giữa các quốc gia và giữa các khu vực kinh tế của thế giới đang diễn ra ngày càng gay gắt, khốc liệt, khuynh hướng "phát triển với bất cứ giá nào" vẫn được tôn sùng trong thực tế, nhất là ở những nước mà việc phát triển kinh tế, thoát khỏi cảnh nghèo nàn, lạc hậu đã trở thành một mệnh lệnh cấp bách và có tính chất sống còn. Chính trong hoàn cảnh xã hội và trạng thái tâm lý ấy, người ta dễ có khuynh hướng hi sinh môi trường và các nhân tố khác cho sự phát triển. "Cứ phát triển kinh tế đã rồi hãy tính sau" đó là một lập luận thường được đưa ra bởi những người quá sốt ruột với tình trạng lạc hậu và chậm tiến trong xã hội của họ. Theo lập luận của những người này, lý lẽ của các nhà bảo vệ môi trường đặt sự phát triển xuống hàng thứ yếu, hoặc chủ trương phát triển theo phương án số không (*croissance zéro*) là không thích hợp với những nước nghèo đói. Tấn tâm kích ở một số quốc gia Châu Phi, như ở Somalia chẳng hạn, là một thực tế cho thấy chính sự cùng khổ của con người mới là một điều còn tệ hại và nguy hiểm hơn cả sự hủy hoại môi

trường thật sự. Trong trường hợp này, chủ trương ưu tiên bảo vệ môi trường chỉ thể hiện một thái độ ích kỷ, không đếm xỉa gì đến quyền lợi của người khác. Do đó, nếu buộc phải chọn lựa một trong hai yếu tố có vẻ đối kháng với nhau là phát triển và môi trường thì nên ưu tiên chọn lựa yếu tố thứ nhất.

Nhưng, nhìn vấn đề một cách tổng thể, ngày nay, đa số các nhà khoa học cũng như các nhà làm ra chính sách đều không chấp nhận cách đặt vấn đề "môi trường hay phát triển", một cách đặt vấn đề đòi hỏi chỉ có quyền chọn lựa một trong hai. Theo họ, môi trường và phát triển không phải là hai yếu tố luôn luôn đối kháng và mâu thuẫn với nhau theo kiểu có cái này thì không thể có cái kia. Thay vì đặt vấn đề như trước thì phải đặt lại vấn đề như sau: "môi trường và phát triển, nghĩa là phải coi trọng và đồng thời chọn lựa cả hai yếu tố này, chứ không được hi sinh cái này cho cái kia. Từ đó, xuất hiện một thuật ngữ và khái niệm mới trong kinh tế học phát triển: "phát triển vững bền" (*développement durable*)

PHÁT TRIỂN BỀN VỮNG: LỐI THOÁT CỦA CÁC DÂN TỘC

Theo Herman Daly, nhà kinh tế học làm việc ở Ngân hàng Thế giới, một thế giới bền vững có nghĩa là thế giới đó không sử dụng các nguồn tài nguyên tái tạo (như rừng, nước, các động vật...) nhanh hơn khả năng tự tái tạo của những nguồn tài nguyên này. Một xã hội bền vững cũng không sử dụng các nguồn tài nguyên không tái tạo (như khoáng sản, nhiên liệu hóa thạch...) nhanh hơn quá trình tìm ra những chất thay thế cho loại tài nguyên không tái tạo này. Đồng thời, xã hội đó không thải ra môi trường những chất độc hại nhanh hơn quá

trình trái đất hấp thụ và làm vô hiệu những chất độc hại này.

Đúng như nhận định của GS Donelle Meadows, nếu theo đúng định nghĩa nói trên của Herman Daly, không có một nền kinh tế nào ở trên thế giới lại phát triển theo hướng bền vững như vậy. Do phải đáp ứng nhu cầu hết sức to lớn và ngày càng gia tăng của các thế hệ hiện tại mà xã hội buộc phải "ăn" luôn vào tương lai, thể hiện không những ở các món nợ ngày càng chồng chất mà còn ở sự "bóc lột" và hủy hoại môi trường.

Về khái niệm của thuật ngữ, có lẽ định nghĩa sau đây trong báo cáo Brundtland về vấn đề môi trường và phát triển là có tính chất khái quát và được chấp nhận rộng rãi nhất: "Phát triển bền vững là một loại phát triển lành mạnh vừa đáp ứng được nhu cầu hiện tại lại vừa không xâm phạm đến lợi ích của các thế hệ tương lai". Nếu phát triển kinh tế, hiểu theo nghĩa cổ điển, thường chỉ liên quan đến các yếu tố thuần túy kinh tế (như GNP, sự chuyển dịch cơ cấu kinh tế và các chỉ số kinh tế khác...) thì phát triển bền vững là một khái niệm rộng, có tính chất tổng hợp, bao gồm cả ba phạm trù khác nhau là kinh tế, xã hội và môi trường. Mục tiêu trung tâm của phát triển bền vững không có nghĩa đơn giản là nâng cao lợi tức bình quân tính theo đầu người mà là chất lượng cuộc sống (*qualité de la vie*) được cải thiện và nâng cao ở tất cả các mặt: sức khỏe, tuổi thọ, việc làm, giáo dục, văn hóa, an sinh, tôn trọng quyền con người. Ngoài ra, cũng có thể bổ sung thêm vào chất lượng cuộc sống một kích thước mới quan trọng: kích thước thẩm mỹ, tức khả năng sáng tạo và cảm thụ cái đẹp của con người.

Như vậy, phát triển bền vững là một khái niệm có tính chất hợp nhất (*concept unificateur*) theo như sơ đồ dưới đây do hai nhà môi trường học Canada là Jacobs và Sadler trình bày:

Mô hình phát triển bền vững cũng có thể được trình bày bằng một tam giác đều với ba cực như sau: